OORLOG IN FOTO'S

BERLIJN
OVERWINNING IN EUROPA

ZELDZAME FOTO'S UIT OORLOGSARCHIEVEN

Nik Cornish

BBNC
uitgevers
Amersfoort, 2016

Inhoud

Voorwoord **5**

Fotobronnen **6**

Inleiding **7**

1
Inval in het Derde Rijk **11**

2
Het Wisła-Oderoffensief **23**

3
Stabilisatie **35**

4
De strop wordt aangehaald **49**

5
Over de Oder-Neisselinie **63**

6
Vesting Berlijn – omsingeld **77**

7
Vesting Berlijn – fantasielegers **93**

8
Vesting Berlijn – ondergang **107**

9
Overgave **121**

Voorwoord

Het doel van dit boek is simpel: de lezer een beknopt verslag bieden van de operaties aan het oostfront die uiteindelijk leidden tot de val van de hoofdstad van het Derde Rijk: Berlijn.

De tekst zal zich richten op de opmars van het Rode Leger die ten oosten van Warschau begon, die langs de Wisła (Duits: Weichsel) liep en eindigde bij de deur van Hitlers bunker. Het aanstippen van gebeurtenissen elders zal beperkt blijven tot operaties die direct betrekking hebben op het offensief tegen Berlijn en tot zaken die de lezer logischerwijs moet weten. De foto's en bijschriften zullen veel informatie verschaffen over andere delen van het oostfront. Het merendeel van de Russische beelden komt uit Sovjet-Russische archieven en musea en weinige daarvan zijn in het Westen gepubliceerd. De Duitse en Italiaanse beelden komen uit mijn persoonlijke verzameling die ik in de loop der jaren heb opgebouwd.

Hoewel veel is geschreven over de vergelding door Sovjet-Russische troepen in de laatste vijf maanden van de oorlog in Europa, zal dit verhaal zich beperken tot de militaire aspecten van die periode. Dezelfde criteria zijn van toepassing op de politieke en militaire overwegingen die bepaalden of Anglo-Amerikaanse of Russische strijdkrachten de eer zouden krijgen om Vesting Berlijn in te nemen. Beide onderwerpen zijn zeer uitgebreid behandeld door beter onderlegde auteurs dan ik.

Inleiding

Een Duitse overwinning aan het oostfront werd twijfelachtig vanaf het moment dat het 6e leger zich begin februari 1943 in Stalingrad had overgegeven. Herstel na deze ramp was slechts tijdelijk, en na het mislukken van het Duitse offensief bij Koersk, in juli 1943, lag het initiatief stevig in handen van de USSR.

In januari 1944 werden Hitlers strijdkrachten aan het oostfront verdeeld in drie sectoren. Heeresgruppe (legergroep) Nord was verantwoordelijk voor de linie vanaf de Oostzeekust in voorstedelijk Leningrad tot Vitebsk in het zuiden, waar de troepen van Heeresgruppe Mitte het overnamen tot een punt ten noordwesten van de bevrijde stad Kiev. Hier lag in het voorjaar van 1944 het toneel van de zwaarste gevechten toen Heeresgruppe Süd ver terugviel, waardoor de Krim geïsoleerd werd achtergelaten en Roemenië werd bedreigd.

Heeresgruppe Nord werd begin 1944 van Leningrad teruggedreven tot in Estland. De successen die de asmogendheden tussen 1941 en 1943 hadden geboekt, hadden een stroom nieuwe rekruten opgeleverd uit de Baltische staten Estland en Letland en ook honderdduizenden afvallige mannen uit verschillende delen van het Sovjetrijk. Oekraïners, Kozakken en Russen die de 'geneugten' van het nazisme verkozen boven de bekende verschrikkingen van de Stalinistische dictatuur, meldden zich voor nationale onderdelen die werden verbonden aan bestaande eenheden of ze sloten zich aan bij Ost-bataljons. Eind 1943 werden veel van die laatste bataljons naar het westen gestuurd op het moment dat Italiaanse en Spaanse troepen naar huis terugkeerden. De steun van Finnen, Hongaren en Slowaken was twijfelachtig, en alleen de Roemenen, die een groot deel uitmaakten van Heeresgruppe Süd, bleken betrouwbaar te zijn.

Na de geallieerde invasie in Italië tijdens de zomer van 1943 richtte Hitlers aandacht zich steeds meer op het westen. In november van dat jaar vaardigde hij Führerweizung Nr 51 uit waarin werd bepaald dat het westelijk front voorrang moest krijgen bij het toewijzen van wapens, manschappen en uitrusting, omdat het mogelijk was 'grond op zelfs grote schaal te verliezen [in het oosten] zonder dat een doodsteek werd toegebracht aan het zenuwstelsel van Duitsland'. Op 26 maart 1944 bereikten Sovjetlegers de Roemeense grens uit 1940 en bedreigden zij Duitslands grootste bron van olie in Ploiești. Met de inval van de dooi zouden de operaties aan het oostfront tot staan komen in het moeras van de *raspoetitsa* – het modderseizoen. De strijdkrachten van de asmogendheden en de Sovjets bereidden zich nu voor op de zomeroperaties.

Voordat het Rode Leger echter kon beginnen aan de grootste operatie van de oorlog tot dan toe – Operatie Bagration – vielen de westerse geallieerden Frankrijk binnen. Daarmee werd het langverwachte tweede front werkelijkheid en kreeg Hitler te maken met de nachtmerrie van een oorlog op twee fronten.

Operatie Bagration begon op 23 juni 1944 en binnen een maand was Heeresgruppe Mitte vrijwel vernietigd, was Heeresgruppe Nord bijna geïsoleerd langs de Oostzeekust en was het front 560 km naar het westen opgeschoven. De Sovjet-Russische opmars had bijna Oost-Pruisen bereikt en grote troepenmachten werden samengetrokken in het zicht van Warschau en de toppen van de Karpaten, waarachter Slowakije en Hongarije lagen. In de loop van de zomer werd Roemenië binnengevallen dat vervolgens overliep naar de geallieerden en werd verlaten door Heeresgruppe Süd. In de loop van de volgende twee maanden werden Griekenland en Bulgarije geëvacueerd en in Slowakije vond een pro-geallieerde coup plaats. Het lot van de Slowaken die in opstand kwamen was vergelijkbaar met dat van de Poolse partizanen in Warschau: ze werden verpletterd na heroïsche gevechten. Hongarije dat sinds mei van dat jaar werd geregeerd door een pro-Duits fascistisch regime, was Duitslands enige nog overgebleven bondgenoot, omdat de Finnen zich die zomer ook tegen hun voormalige partners hadden gekeerd. Na het verlies van de Roemeense oliebronnen was Duitsland afhankelijk van de productie van synthetische olie of van het kleine olieveld ten westen van Boedapest in Hongarije. Hitler beschouwde het behoud van de Hongaarse olie als uiterst belangrijk. Tijdens de herfst van 1944 concentreerden de inspanningen van de Sovjets zich op een aanval door de Balkan om verbinding te maken met Tito's partizanenbeweging in Joegoslavië en op de opmars in oostelijk Hongarije en Slowakije. Ook belangrijk was het in stand houden van hun bruggenhoofden over de rivier de Wisła die heel fel werden aangevallen.

Halverwege 1944 was Duitsland gedwongen 16-jarige vrijwilligers uit de Hitlerjugend op te roepen om de rangen van de uitgedunde infanteriedivisies aan te vullen. Deze jongeren werden ingedeeld bij eenheden als de Volksgrenadiers om toewijding en enthousiasme op te wekken. De Volksgrenadierdivisies moesten een defensieve rol spelen. De opleider toont de rekruten de werking van een Panzerfaust antitankwapen.

Eind september 1944 viel ook iedereen tot zestig jaar onder de dienstplicht. Tientallen bataljons van de zogenaamde Volkssturm werden gevormd. Bij gebrek aan uniformen kregen de mannen armbanden om duidelijk te maken dat ze bij het leger hoorden. Vanaf het begin stond de Volkssturm onder het gezag van de nazipartij. De bewapening hing af van wat er plaatselijk beschikbaar was.

▼ Met een groepje infanteristen achter zijn toren maakt een T-34 met een lang 85mm-kanon snelheid tijdens een Sovjet-Russische operatie op de Balkan. De T-34/85 die in 1943 werd geïntroduceerd, was gelijkwaardig aan de Duitse Panther en heel goed in staat de Tiger I te vernietigen. De infanteristen moesten van de tank springen en vijandelijke infanterie of geschutstellingen aanvallen.

◀ Sovjet-Russische para's rijden in M3 halfrupsvoertuigen van Amerikaanse makelij en voeren ergens in Polen een verkenning uit. Het grote aantal vrachtwagens en voertuigen bood het Rode Leger de gelegenheid operaties uit te voeren en bevoorradingslijnen in stand te houden over veel grotere afstanden dan hun Duitse tegenstanders. Sovjet-Russische para's werden in 1944 uitsluitend ingezet bij grondoperaties.

▶ Duitse krijgsgevangenen gefotografeerd tijdens de zomergevechten aan het oostfront. Velen zouden het volgende decennium werken aan het herstel van de kapotte infrastructuur van de USSR.

◀ Het Rode Leger stak in augustus 1944 even de Duitse grens over, wat hier wordt nagespeeld. Pas half oktober werd er echt gevochten in Oost-Pruisen. De Sovjets werden teruggedreven, maar het nieuws van de wreedheden die ze daar hadden begaan, werd breed uitgemeten in een poging de Duitse vastberadenheid om door te vechten te versterken.

1
Inval in het Derde Rijk

Langs het hele oostfront, van de Oost-Pruisische kust tot de grens van Joegoslavië, had het Rode Leger een serie fronten (legergroepen). Van noord naar zuid waren dat opeenvolgend: het Eerste Baltische Front, Derde Wit-Russische Front, Tweede Wit-Russische Front, Eerste Wit-Russische Front, Eerste Oekraïense Front, Vierde Oekraïense Front, Tweede Oekraïense Front en Derde Oekraïense Front. Daartegenover stonden de Duitse legergroepen Heeresgruppe Mitte, Heeresgruppe A, Heeresgruppe Heinrici, Heeresgruppe Süd en het 2e pantserleger. Het grootste deel van het Hongaarse leger maakte ook deel uit van Heeresgruppe Süd.

In de loop van 1943-1944 had Stalin als opperbevelhebber zijn frontcommandanten veel vrijheid gegeven, maar toen de grenzen van het Derde Rijk in zicht kwamen, begonnen hij en zijn generale staf (Stavka) weer hun gezag uit te oefenen. Bovendien kregen de politieke commissarissen (*politruk*) meer invloed. Stalin wilde er absoluut zeker van zijn dat de USSR werd beloond voor de verliezen aan mensen en goederen in de voorafgaande 42 maanden. Het belangrijkste element daarbij was dat de Balkan en de Midden-Europese staten binnen zijn invloedssfeer werden getrokken. Maar van veel groter belang dan die factoren was de inname van Berlijn en de vernietiging van nazi-Duitsland.

Hitler had aan de andere kant zijn directe invloed op operaties aan het front ook vergroot. Hij stond erop dat geen terrein werd prijsgegeven, ook al was het tijdelijk. Verder trok hij zich steeds verder terug in een fantasiewereld waarin machtige geheime wapens de overwinning zouden weggrissen uit de kaken van de nederlaag. Geconcentreerd als hij was op het westelijke front, had Hitler zijn ogen gesloten voor gebeurtenissen in het oosten.

Er werden aan de kant van de Sovjets zorgvuldig plannen gemaakt voor het doorbreken en ten slotte vernietigen van de Duitse verdediging. Stalin had van zijn eerdere fouten in de oorlog geleerd dat het van het grootste belang was de bevoorradingslijnen niet te lang te laten worden. Voordat een begin werd gemaakt met een operatie, moest de infrastructuur achter de linies dus opnieuw worden opgebouwd en verbeterd. Om die reden werden honderdduizenden krijgsgevangenen en burgers aan het werk gezet om de verwoestingen die de terugtrekkende Duitsers hadden veroorzaakt, te herstellen. Niets werd aan het toeval overgelaten, omdat de Stavka ervan overtuigd was dat de Duitsers fanatiek zouden vechten zodra hun vaderland in gevaar was.

In oktober 1944 begon Stalin plannen te maken voor de inval in Duitsland. De Sovjets hadden de keus uit twee routes. Vanuit het zuiden konden het Tweede, Derde en Vierde Oekraïense Front Boedapest, Wenen en Praag innemen en dan vanuit Bohemen westelijk van de Oder naar Berlijn oprukken.

Dan kregen ze echter te maken met veel bergachtig terrein en vreselijk lange bevoorradingslijnen. De trage opmars van het Vierde Oekraïense Front door Slowakije toonde aan hoe moeilijk een dergelijke aanpak kon zijn. Het alternatief was om gebruik te maken van het Eerste, Tweede en Derde Wit-Russische en het Eerste Oekraïense Front en door Polen en Oost-Pruisen naar het westen op te rukken. Dit leek een geschiktere route, omdat het land vlakker was en de infrastructuur er al lag. Bovendien waren de troepen van de laatste fronten niet vermoeid, omdat ze de laatste tijd minder in actie waren gekomen dan die in het zuiden.

Nadat Stalin eind oktober gesprekken had gevoerd met Zjoekov en Rokossovski, kwam hij tot de conclusie dat het zwaartepunt van de aanval ten noorden en zuiden van Warschau moest liggen. Het Eerste Oekraïense en Eerste Wit-Russische Front onder bevel van respectievelijk maarschalk Konev en (vanaf november) maarschalk Zjoekov zouden op een ongekende schaal worden opgebouwd. Het Eerste Wit-Russische Front zou dan aanvallen in de richting van Poznań en het Eerste Oekraïense Front zou oprukken naar de Oder ten noorden van Breslau. Gelijktijdig zou het Derde Wit-Russische Front met ondersteuning van het Tweede Wit-Russische Front Oost-Pruisen binnenvallen. Zowel Konev als Zjoekov zouden moeten aanvallen vanuit de drie bruggenhoofden die ze aan de overkant van de Wisła bezet hielden.

Medio november bracht Stalin de betrokken frontcommandanten ervan op de hoogte dat de Poolse operatie tussen 15 en 20 januari 1945 zou beginnen en dat ze na het krijgen van hun operatiedoelen hun strategie daarvoor moesten ontwerpen. Stalin zelf nam de verantwoordelijkheid op zich voor het coördineren van alle fronten.

Begin december startte het overbrengen van manschappen en munitie naar de verzamelgebieden van het Eerste Wit-Russische en Eerste Oekraïense Front. Tijdens de volgende paar weken werden beide fronten op een overweldigende manier versterkt. Aan de vooravond van het offensief bestond de gezamenlijke sterkte van het Eerste Oekraïense en Eerste Wit-Russische Front uit de enorme omvang van 2.200.000 manschappen, 4529 tanks, 2500 stuks aanvalsgeschut, ruim 28.000 veldkanonnen en mortieren, bijna 5000 stuks antitankgeschut, 2200 Katjoesja raketlanceerinstallaties en ongeveer 5000 vliegtuigen.

Daartegenover stond Guderian die met Heeresgruppe A een front van 700 km bezet hield dat ten noorden van Warschau begon en dat zich uitstrekte tot in de Karpaten en de Beskiden. Hij kon beschikken over 400.000 manschappen, 5000 kanonnen en mortieren, nog geen 1200 tanks en stuks aanvalsgeschut en 515 vliegtuigen. Toen Hitler op 9 januari zei dat ‘het oostelijk front nooit eerder zo’n sterke reserve heeft gehad als nu’, keek hij naar een kaart die was bezaaid met vlaggetjes die uitgebrande, sterk verzwakte en armzalig uitgeruste legereenheden aanduidden, die slechts in naam divisies en korpsen waren. Volksgrenadiereenheden die in de zomer van 1944 waren samengesteld uit afgevoerde fabrieksarbeiders en buitenlandse eenheden als Vlasovs Russische Bevrijdingsleger, vormden grotendeels de papieren sterkte waarop de Führer doelde.

De bevelhebber van Heeresgruppe A, generaal Harpe, stond aan het hoofd van een strijdmacht die van noord naar zuid bestond uit drie groepen: het 9e leger, het 4e pantserleger en

Heeresgruppe Heinrici waartoe het 1e pantserleger, het 1e Hongaarse leger en het 18e leger behoorden.

Oost-Pruisen en Noordoost-Polen werden verdedigd door de restanten van de oude Heeresgruppe Mitte onder generaal Reinhardt met bijna 600.000 manschappen, 700 pantservoertuigen en 500 vliegtuigen. Men nam aan dat het zwaar versterkte en beboste terrein van deze regio het gebrek aan pantservoertuigen zou compenseren.

Hitler, die was gefrustreerd door het mislukken van het Ardennenoffensief, was ervan overtuigd dat er geen Sovjet-Russisch offensief in Polen zou komen en hij was niet bereid de inlichtingenrapporten over de opbouw van het Rode Leger te geloven. In plaats daarvan maakte hij zich zorgen over het lot van de vesting Boedapest en het kleine olieveld ten westen van die stad. Om het beleg van Boedapest op te breken, verplaatste hij zonder overleg met Guderian IV SS-Panzerkorps van de positie in reserve ten noorden van Warschau naar Hongarije.

Een foto van kolonel-generaal Heinz Guderian, chef-staf van de generale legerstaf (OKH), uit een minder moeilijke tijd voor Duitsland. Guderian was verantwoordelijk voor het oostfront van 21 juli 1944 tot 28 maart 1945 toen Hitler hem opdroeg zes weken ziekteverlof te nemen. Guderian was een meester in tankoorlogvoering. Hij gaf zich over aan de Amerikanen.

Terwijl het Sovjet-Russische plan bestond uit aanvallen, hield het Duitse plan niets anders in dan overleven door zo fel mogelijk te verdedigen. Maar het verzwakte front kreeg niet het voorrecht om de eigen verdediging in te richten. Het front mocht onder geen beding worden opgegeven en de reserves – waaronder gepantserde formaties – mochten niet verder dan 25 km achter de frontlinie staan. Dit was geen verdediging in de diepte. Het was louter een broze linie en de Sovjets waren van plan daar al heel gauw doorheen te breken.

Op 11 januari onderschepten de Duitsers een radiobericht van de Sovjets dat onheilspellend verkondigde: ‘Alles klaar.’ Dat was het inderdaad.